

УДК 904(477) «9/12»

**АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОГО ГАЛИЧА
(ЧЕРВЕНЬ – ЛИПЕНЬ 1998 р.)****Володимир БАРАН**

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
провідний науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

Богдан ТОМЕНЧУК

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології й археології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Анотація. У статті аналізуються польові дослідження давнього Галича (Крилоського городища), проведені у червні – липні 1998 р. археологічною експедицією під керівництвом В. Барана і Б. Томенчука. У Крилоському городищі в 1998 р. було продовжено дослідження розкопу V-5.

Ключові слова: Україна, українці, давній Галич, Крилоське городище, археологічні дослідження, артефакти.

**АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ДРЕВНЕГО ГАЛИЧА
(ИЮНЬ – ИЮЛЬ 1998 г.)****Владимир БАРАН**

доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины,
ведущий научный сотрудник отдела украинской этнологии НИИУ

Богдан ТОМЕНЧУК

кандидат исторических наук, доцент кафедры этнологии и археологии
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

Аннотация. В статье анализируются полевые исследования древнего Галича (Крылосского городища), проведенные в июне – июле 1998 г. археологической экспедицией под руководством В. Барана и Б. Томенчука. В Крылосском городище в 1998 г. было продолжено исследование раскопа V-5.

Ключевые слова: Украина, украинцы, древний Галич, Крылосское городище, археологические исследования, артефакты.

**ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF ANCIENT HALYCH
(JUNE – JULY 1998)****Volodymyr BARAN**

Doctor of Historical Sciences, professor, corresponding member of NAS of Ukraine,
leading research associate of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Bohdan TOMENCHUK

*Candidate of Historical Sciences, associate professor of Chair of Archaeology and Ethnology,
V. Stefanyk Carpathian National University*

Annotation. *The article considers the field studies of Ancient Halych (Krylos hillfort) conducted in June – July 1998 by archaeological expedition of the Halych National Reserve under the direction of V. Baran and B. Tomenchuk. In 1998 in Krylos hillfort the research of the excavation V-5 was continued.*

Key words: *Ukraine, the Ukrainians, Ancient Halych, Krylos hillfort, archaeological researches, artifacts.*

Галицька постійно діюча археологічна експедиція Інституту археології НАН України, Івано-Франківського краєзнавчого музею, Прикарпатського університету та Національного заповідника «Давній Галич» у 1998 р. продовжувала дослідження на території центрального майданчика Крилоського городища (с. Крилос, Галицький р-н, Івано-Франківська обл.). Роботи проводились з червня по липень 1998 р. за участю студентів-практикантів II курсу історичного факультету Прикарпатського університету (кер. І. Кочкін) та Харківського педагогічного університету (кер. В. Колода). В роботі експедиції брали участь наукові співробітники відділу археології Івано-Франківського краєзнавчого музею М. Вуянко, Н. Далійчук, А. Кравець та сектору археології Національного заповідника О. Мельничук.

Метою досліджень було продовження розкопок на території Крилоського городища та підготовка археологічних об'єктів для експонування у зв'язку з відзначенням 1100-річчя давнього Галича.

Розкоп V-5 закладено в 1996 р., продовжено дослідження в 1997 р., закінчено – в 1998 р. Розкоп розміром 10x12 м. У сезоні 1997 р. розкоп доведено до рівня 0,4–0,7 м від сучасної поверхні, простежено кам'яну вимостку вздовж східного боку розкопу.

У 1998 р. в південно-східній частині розкопу (кв. 3, 4, 5, 6 – Л, М, Н) досліджено напівземлянкове житло № 5. Воно простежувалося з рівня 0,7 – 0,8 м від сучасної поверхні своєрідним темним гумусним заповненням. Його особливістю є те, що на цій ділянці розкопу на рівні 0,4 м залягала потужна кам'яна вимостка другої половини XI ст. Тому котлован, який, очевидно, ще мав достатньо «свіже» заповнення, був наповнений по всьому об'єму (0,8 – 0,9 м) кам'яною основою вимостки (просівшої). Котлован під житло був опущений на 0,8–1,25 м в передматерик (1,8 – 2,0 м від сучасної поверхні). Розміри котловану: по лінії північ-південь – 4,3 м (зовн.), 4,0 м (внутр.); по лінії захід-схід – 5,0 м (зовн.), 4,3 м (внутр.). Азимут будівлі – 30. По периметру внутрішнього котловану було споруджено зрубну конструкцію будівлі розміром 3,9 м x 4,2 м. Дерев'яні стіни зрубу були, очевидно, виготовлені з дерев'яних плах (товстих дощок) товщиною 3–4 см, що чітко зафіксовано в східній частині згорілого зрубу. Збережена висота плах дорівнювала 20 см. В кутах котловану простежено сліди великих випусків зрубу (5–6 см). Цікаво, що випуски були у внутрішньому котловані, а потім поступово переходили в зовнішній. Особливістю зрубною конструкції даної будівлі є те, що з внутрішньої

сторони ці плахи стін були зміцнені внутрішніми невеликими дерев'яними стовпами, вкопаними в ямки. Вони виявлені у всіх кутах, а також посередині чотирьох стін. Діаметр стовпових ямок 0,15–0,20 м, а глибина – 0,30–0,45 м від рівня підлоги. Відстань між стовпами 1,5–1,65 м. В північно-східному куті будівлі виявлено піч-кам'янку. Вона складена з великого каміння – гальки. Розмір печі: ширина 1,2 м, довжина 1,4 м, збережена висота 0,6 м. Черинь розміщено з південної сторони (0,45 x 0,60 м). Товщина череня 1,5–2,0 см. Внутрішня частина пічки сформована з великого плоского каміння, поставленого на ребро. Склепіння сформовано з західного краю шляхом нарощення уламків плоских каменів, поставлених як цеглинки, один з одним зв'язаних колотим камінням. На віддалі 0,4 м від череня зафіксовано невелику (0,30 м) передпичну ямку глибиною 0,15 м. Зовні печі по двох кутах виявлено 4 ямки від стовпчиків (діам. 0,20 м, глиб. – 0,25 м), які, очевидно, призначались для дерев'яної конструкції типу полицки над пічкою. Ще дві аналогічні стовпові ямки виявлено в північно-західному куті будівлі. Віддаль між ними – 0,45 м. Вони, певно, пов'язані з конструкцією дерев'яного лежака.

Заповнення: будівля згоріла, що дало можливість чітко простежити особливості її конструкції і подальшого руйнування після пожежі. Обвуглений шар яскраво-червоного кольору фіксувався по всьому периметру вже з самої верхньої частини котловану. Як і у всіх напівземлянках, досліджуваних на Крилоському городищі, простежено і в цьому випадку глиняне заповнення між стінкою котловану і дерев'яною стіною зрубу. У верхній частині на рівні денної

поверхні розміщувалось широке глиняне нарощення у вигляді невисокої валоподібної призьби. В середній (по висоті) частині котловану простежено завал горілих стін. Він відокремлював нижнє жовто-сіре заповнення від верхнього жовтого, з глиняного, щільного. У процесі дослідження в районі печі було виявлено 8 фрагментів гончарної кераміки, яка в цілому датується першою половиною XII ст.

Під час вивчення пічки-кам'янки в житлі № 5 виявлено важливий керамічний матеріал, який можна датувати кінцем XII – початком XIII ст., але також є декілька фрагментів кераміки суто з чіткими ознаками XII ст. Це співвідношення кераміки характерно і для матеріалу з житла № 4, що дає можливість робити висновок про їх синхронність.

Житло № 4. Виявлено в західній частині розкопу в кв. Й, К, Л – 1, 2, 3. Простежувалося на глибині 0,7 м від сучасної поверхні як пляма прямокутної форми з характерним заповненням. Зокрема, на краю чітко прослідковувалося жовто-сіра засипка від пристінкової призьби. Азимут будівлі – 30 м. Котлован розміром 4,3 (сх.) x 4,0 м (пн.) опущено в передматерик на 1,0 – 1,2 м (2,0 – 2,1 м від сучасної поверхні). Під стінкою котловану на рівні підлоги простежено невелику (шир. 0,2 – 0,22 м) приступку висотою 0,10 – 0,15 м. Вона призначена для основи зрубної стінки самої дерев'яної будівлі. Між дерев'яною стіною зрубу і стінками котловану знаходилася глиняна забутовка. Будівля була зрубної конструкції без будь-яких допоміжних внутрішніх стовпових кріплень. У північно-східному куті будівлі розміщувалася пічка-кам'янка, складена з великого каміння – гальки. Зліва від череня розміщена

лише одна кам'яна плита. Розміри печі: 1,4 x 1,5 м; висота збережена на 0,4 м. Черинь знаходився з південної сторони. Його розміри: 0,4 x 0,6 м. Товщина череня 3,0 – 5,0 см. Перед черенем, на площі 0,6 x 1,45 м, простежено шар глини з вуглинками. Чітко зафіксовано два прошарки на жовтій глиняній підмазці.

У центральній частині будівлі виявлено яму діаметром 1,0 м, яка була заглиблена на 0,25 м. В ній знайдено декілька фрагментів кераміки. Заповнення: вище 0,4 – 0,8 м над рівнем підлоги знаходився шар жовто-сірої глини, перекритий тонким вуглистим прошарком. Вище знаходився шар жовтої глини з вкрапленням чорного гумусного ґрунту товщиною 0,4 м, який перекритий гумусно-вуглистим прошарком. Над ним залягав шар жовто-сірої глини – остання засипка котловану. В південно-східній частині південної стійки, на віддалі 0,7 м від південно-східного кута, навпроти печі, простежено сліди входу в житло. Його ширина 0,45 – 0,50 м, довжина – 1,0 м від стінки котловану. Простежено 4 сходинки. Висота сходинок 0,15 м, а ширина – 0,20–0,40 м.

Житло №4 розміщено на віддалі 3,5 м від житла № 5, паралельно одне одному. Вони, очевидно, одночасні і відносяться до кінця XI – першої половини XII ст., що підтверджується як стратиграфічно, так і аналізом керамічного матеріалу. Між житлами № 5 та № 4 виявлено канавку від паркана, його азимут – 40. Вона простежується чітко лише на рівні материка. Ширина канавки в середньому 0,35 м. Вона заглиблена в материк на 0,25 м. Краї округлі. Канавка, очевидно, слугувала заглибленою нижньою основою дерев'яного паркана з горизонтально покладених колод, закріплених у

дерев'яних стовпах. Основу такого стовпа зафіксовано в одному випадку (яма № 33). Її діаметр – 0,5 м, глибина – 0,5 м, паркан датується початком XII ст.

Наземне житло № 1. У північній частині розкопу в кв. I, Й – 2, 3, 4 досліджено південно-східну частину наземної будівлі XII–XIII ст. Орієнтація по осі північ-південь. Будівля складалася з трьох частин – заглибленої центральної, наземної та південної у вигляді окремої системи з канавки і стовпових ям. Основна, внутрішня, частина будівлі заглиблена на 0,10 м в передматерик. Вона має чітку прямокутну побудову. Довжина південної стінки 5,0 м. У середній, заглибленій, частині досліджено велику стовпову яму діаметром 0,5 м і глибиною 0,8 м (яма № 24). Яма була з кам'яною обкладкою (біле рване каміння). Яма має ще три заглиблені приступки. Поряд розчищено ще одну стовпову яму – № 25. Її діаметр – 0,35 м, глибина – 0,35 м. Яма також з кам'яною обкладкою. В південно-західному куті цієї заглибленої частини будівлі виявлено ще одну стовпову яму (№ 20) діаметром 0,45 м та глибиною 0,4 м. Поряд з нею знаходилася ще одна стовпова ямка (№ 28) діаметром 0,25 м, глибиною 0,3 м. Вона розміщена на одній осі з південною заглибленою стінкою. Навколо заглибленої частини будівлі на віддалі 1,0 м від східної та 0,8 м від південної заглибленої частини знаходилася наземна частина. Біля крайньої наземної східної стінки розчищено стовпову ямку (№ 29) діаметром 0,45 м та глибиною 0,3 м. В заповненні ямки виявлено кераміку XII–XIII ст. та 2 фрагменти скляних браслетів.

На віддалі 0,5 – 1,0 м на південь від центральної частини розчищено неглибоку (0,15 м) канавку шириною 0,15 м,

яка проходила вздовж південної стіни, паралельно до неї. В західній частині вона закінчувалася стовпвою ямою (№ 21) діаметром 0,45 м і глибиною 0,55 м з трьома приступками. В східній, протилежній, частині канавка закінчувалася великою (0,6 м) ямкою глибиною 0,4 м (№ 27). Остання перерізала «паркан». Поряд виявлено ще одну невелику стовпову ямку діаметром 0,3 м, глибиною 0,2 м (№ 26). Цікаво, що канавка мала невелике під прямим кутом відгалуження в напрямку стовпвої ямки. Зараз поки що важко відповісти про призначення цієї канавки, яка все ж таки могла мати відношення до конструкції південної стінки будівлі.

Велика господарська яма № 26. Виявлено в кв. Й-3. На рівні передматерика вона простежується сіро-чорним заповненням і камінням. Яма округлої форми діаметром 1,2 м і заглиблена на 1,4 м в материк (2,4 м від сучасної поверхні). Стінки звужуються донизу, яма лійкоподібна. У верхній частині простежено 2 входи, які являють собою округлі (0,8 x 0,5 м) заглиблення. Судячи із заповнення, яма відноситься до напівземлянкового житла (№ 4), тобто до кінця XI – початку XII ст. В межах розкопу виявлено декілька кам'яних підстилок (№ 36, 37, 39, 40), які, очевидно, відносилися до наземної будівлі пізньосередньовічного часу. Їх складено з великого рваного каміння та уламків кам'яних блоків, рідше великої гальки. Вони простежувалися з глибини 0,6 м від сучасної поверхні, їх розчистка виявила, що під вимостою знаходяться ще стовпові ями. Зокрема, підоснова № 37 у верхній частині мала розмір 1 м у діаметрі. Стовпова яма під нею була заглиблена в материк на 0,4 м (діаметр 0,5 м). Яма з кам'яною

обкладкою. Підоснова № 36 діаметром 0,8 м. Під нею знаходилася стовпова яма діаметром 0,25 м, глибиною 0,5 м. Яма була з кам'яною обкладкою. Подібну конструкцію мали всі кам'яні підоснови. Очевидно, в даному випадку ми маємо тут два будівельних горизонти. Спочатку будівля стояла на дерев'яних стовпах, а після того, як вони згнили, їх було замінено великими кам'яними підосновами. Віддаль між підосновами-стовпами становила в середньому 2,8–3,4 м. Будівля орієнтована за сторонами світу.

Яма № 3. Виявлено в кв. М, Н – 2, 3. Простежувалася з глибини 0,6 м. Яма округлої форми, розміром 3x1,8 м, глибина 0,6 м (1,55 м від сучасної поверхні). Заповнення – сильно гумусований ґрунт з великою кількістю побутових відходів (вуглинка, попіл, кістки, кераміка XII–XIII ст.). В південній частині ями розміщена ще одна невелика (діаметром 0,7 м, глибиною 0,5 м) стовпова яма (№ 7). В цілому ця яма XII–XIII ст. перерізала своєю західною частиною паркан (кінця XI – поч. XII ст.). До західного краю ями прилягає ще одна невелика стовпова яма – № 9. Її діаметр – 0,45 м, глибина – 0,3 м (1,25 м від сучасної поверхні).

В кв. Л, М, Н – 1, 2 простежено залишки великої будівлі XII–XIII ст. Добре збереглися її східна і частина північної сторони. Орієнтація традиційно тут по сторонах світу. Будівля простежувалася з глибини 0,6 м і була заглиблена на 0,35 м в передматерик. У межах її розкопані частини виявлено чотири стовпові ямки. Їх діаметр 0,5 м та глибина 0,5 м (1,4 – 1,6 м від сучасної поверхні). Ями № 3, 4, 5 знаходяться в одній системі північної стіни, перекриваючи раннє (XI ст.) житло № 4.

В кв. Л, М – 2, 3 виявлено декілька ям. Зокрема, яма діаметром 0,9 м була

заглиблена на 0,3 м. В її центральній частині знаходилась стовпова яма (№ 11) діаметром 0,4 м та глибиною 0,3 м (1,7 м від сучасної поверхні). Яма була з кам'яною обкладкою. В східній частині великої ями знаходилась стовпова яма (№ 12) діаметром 0,35 м та глибиною 0,5 м. З західної сторони до великої ями прилягає стовпова яма (№ 10) діаметром 0,4 м та глибиною 0,35 м (1,25 м від сучасної поверхні). Цей комплекс ям перекрив паркан XI ст., що робить можливим продатувати ями XII–XIII ст.

У кв. Л – 3 виявлено яму (№ 15) діаметром 0,6 м та глибиною 0,4 м. Яма з кам'яною обкладкою, зі східної сторони яма мала приступку. В кв. Л, М – 3 розчищено округлу яму (№ 14) розміром 0,6 x 0,25 м та глибиною 0,5 м (1,35 м від сучасної поверхні). Яма з кам'яною обкладкою. В кв. М, Н – 3 розчищено яму (№ 13) діаметром 0,6 м та глибиною 3,4 м, яка перекрила верхнє заповнення житла № 5. Ще одна подібна яма (№ 34) діаметром 0,5 м та глибиною 0,4 м знаходиться в кв. Л–4. Вона потрапила в межі верхнього заповнення житла № 5 у його північно-західному куті. В кв. К – 3 виявлено ямку (№ 16) діаметром 0,6 м та глибиною 0,5 м з кам'яною обкладкою. В кв. К, Л – 4 знаходиться овальна яма № 32 розміром 0,65 x 0,40 м та глибиною 0,10 м. В кв. Л – 4, 5 виявлено велику яму № 35 з пічкою. Яма розміром 1,4 x 1,3 м та глибиною 0,3 м (1,05 м від сучасної поверхні). Пічка розміром 0,60 x 0,40 м. Біля пічки, в ямі, виявлено кераміку XII–XIII ст. Поряд, з північної сторони, розміщено ще одну підпрямокутну яму (№ 31) розміром 1,10 x 0,7 м та глибиною 0,25 м. В ямі знайдено декілька фрагментів кераміки XII–XIII ст. та окреме каміння – галька.

В кв. Й, К – 5 виявлено яму (№ 30) діаметром 0,7 м та глибиною 0,30 м. Ще одну яму (№ 16) діаметром 0,6 м та глибиною 0,45 м виявлено в кв. К – 3. В кв. Й – 2, 3 виявлено яму (№ 2) діаметром 0,35 м та глибиною 0,3 м. В кв. Й – 2 виявлено яму (№ 19) діаметром 0,6 м та глибиною 0,3 м (1,2 м від сучасної поверхні). Зі східної сторони яма мала заглиблену приступку.

В північно-західному куті розкопу виявлено велику яму, заглиблену на 0,25 м в передматерик, тут знайдено декілька фрагментів кераміки фракійського гальштату. В північній частині простежено меншу яму (№ 18) діаметром 0,9 м та глибиною 0,7 м (1,4 м від сучасної поверхні). Заповнення – сіра земля з вуглинками. Ще одна яма (№ 17) знаходилась у південній частині. Вона овальної форми і заходить під західну бровку. Яма заглиблена на 0,5 м (1,35 м від сучасної поверхні). Заповнення гумусне, без знахідок. У кв. Й – 1 виявлено групу великих уламків кам'яних блоків (№ 38), які стояли на неглибокій (0,3 м) ямі діаметром 0,35 м.

Таким чином, проведені археологічні дослідження в розкопі V-5 показали наявність таких об'єктів:

1. Яма фракійського гальштату (№ 42).
2. Два напівземлянкових житла (№ 4, 5), паркан, господарська яма (№ 28) та окремі ями, які датуються кінцем XI – початком XII ст.
3. Два наземних житла XII–XIII ст. (№ 1, 2), декілька ям, у т. ч. стовпових, окрема пічка тощо. В т. ч. кам'яна вимостка.
4. Пізньосередньовічним часом датується велика наземна будівля на кам'яних підосновах (стовпах – перший будівельний горизонт).

V. Baran, B. Tomenchuk

Archaeological Researches of Ancient Halych (June – July 1998)

Abstract

In 1998 Halych archaeological expedition of Institute of Archaeology of NAS of Ukraine, the Ivano-Frankivsk Regional Museum and the National Reserve «Ancient Halych» continued researches of the central area of Krylos hillfort (village Krylos of Ivano-Frankivsk region Halych district). The works were conducted from June till July 1998 with the involvement of the second year historical students of Carpathian National University and Kharkiv Pedagogical University under the direction of I. Kochkin and by V. Koloda. Also the scientists of Archaeological Department of the Ivano-Frankivsk Regional Museum M. Vuianko, N. Daliichuk, A. Kravets and Archaeological Department of the National Reserve O. Melnychuk were involved in the expedition. The aim of the research was to continue excavations in Krylos hillfort and to prepare archaeological sites for exposition on occasion of the 1100th anniversary of Ancient Halych. The excavation V-5 was established in 1996; the research was continued in 1997 and completed in 1998. During the field studies conducted in 1998 by the Ukrainian archaeologists a large amount of work has been performed. In particular, when investigating a masonry stove in the dwelling No. 5 the important ceramic material probably dated by the late 12th – early 13th centuries as well as some ceramic fragments with distinct features of belonging to the 12th century have been discovered. Such proportion of ceramics is also typical for the material of dwelling No. 4 that brings us to the conclusion about their synchronous nature. During the researches of the excavation V there were revealed the following items: 1. a hole of the Thracian Hallstatt culture; 2. two semi-underground houses (№№ 4, 5), a fence, a midden (28) and separate holes dated by the late 11th – early 12th centuries. 3. two above-ground buildings of the 12th – 13th centuries (№№ 1, 2), some holes, including postholes, a separate stove and stone outgrowth as well. 4. a large late medieval above-ground house on the stone sub-base (stone pillar as the first building horizon).

Вибір національних цілей – це одне з головних і пріоритетних завдань держави, який впливає на її подальший суспільно-політичний і економічний розвиток та становлення на міжнародній арені.

У формуванні цілей, як світоглядних, так і державно-стратегічних, мають брати участь учені мужі нації у всіх ланках державно-політичного і громадсько-суспільного розвитку.

До вирішення цього спектра завдань державної політики має також приєднатися й українознавство, а його наукові школи та дослідники, у свою чергу, – вийти на новий теоретичний і організаційно-практичний рівень власної творчої, наукової та освітньої діяльності.